

Krönika

Förkovra sig ska man. Men vad är det för glädje med det när det är grabben som hyr ut trampbåtarna som snor tjejrna, skriver Jan Söderqvist från badstranden.

Själens i solskenet

Så går också den här sommaren mot sitt slut. Men det går inte att klaga på årets upplaga, eller hur? För många getingar, säger kanske någon. Fast det märks ju inte på stranden.

För det är ju på stranden och ingen annanstans man ska tillbringa sin semester. Det kan möjligen tyckas som en självklarhet och jag medger att sommar och strand inte är någon särskilt originell koppling från min sida. Men då ska man komma ihåg att det här är en kultursida. Här skriver folk som

Allt han har att visa upp på stranden är sin kropp och i starkt belysta badbyxor är det, enligt honom själv, en patetisk syn: spinkiga ben och sladdrig mage.

betraktar sig själva som intellektuella (= sådana som skriver kulturartiklar samt läser en och annan bok). Och då är det en helt annan sak. En riktig intellektuell tillbringar inte sin semester på stranden. Han eller hon fotvandrar hellre i myggtäta fjäll-trakter och sover härligt obekvämt i kondensfuktiga tält, eller spåker sig på bakugnsheta konstnuser i bakugnsheta storstäder som ingen vettig människa överhuvudtaget sätter sin fot i under sommaren. Därmed förvandlas semestern till någon form av prestation, en sorts uppbygglig sommaruppgift med vilken man för sig själv och omgivningen kan rättfärdiga några veckors bortavaro från pulpeten. Stranden däremot är förknippad med lätthet och sensualism och allt det där andra som alla riktiga intellektuella ogillar av princip.

Men hur är det med den här saken egentligen? På den fabulösa stranden utanför Saint Tropez läser jag i tidskriften GQ en artikel av Sunday Times giftige mat- och krogskribent, A A Gill, som gör hela frågan problematisk. Gill har varit i Miami och fått sin självbild stukad. Belysningen på stranden är alldeles för stark, klagar han kokett. Den som har ett stillasittande yrke behöver all den hjälp i form av dunkel atmosfär som står att få.

Hur ska någon på stranden veta att Gill är spirituellt, välbildad och i största allmänhet en cool kille med intressant umgänge, undrar han. Hur ska de andra veta att han är en tankens titan och åtnjuter respekt för sin fräsiga formuleringskonst?

Det deprimerande svaret är, att det kan de omöjligt veta. Allt han har att visa upp på stranden är sin kropp och i starkt belysta badbyxor är det, enligt honom själv, en patetisk syn: spinkiga ben och sladdrig mage. Killen som hyr ut trampbåtarna står långt över honom i den lokala hierarkin: han har musklerna och hållningen – klass, kort sagt – och det är han som får de beundrande blickarna från de vackra flickorna.

S skulle det vara förklaringen? Är det så att en riktig intellektuell vantrivs på stranden därför att allt slit i läslampans sken här inte ger någon utdelning i form av status? Hela den kapitalistiska ordningen är upp-och-nedvänd, skriver Gill. Lite grann som på en medeltida karneval. Det är inte plånboken eller fina titlar som ger dig ett värde. Men, frågar man sig då: är det inte just detta tillstånd som en riktig intellektuell bör eftersträva? Borde inte stranden vara paradiset för varje sann demokrat och förespråkare av verklig folkmakt? Eller är den primära prioriteringen att man själv ska befinna sig i toppen av hierarkin i egen-skap av självutnämnd företrädare? Är det inget kul annars?

Som tröst till alla riktiga intellektuella kan jag meddela att Gill hårdar en smula. När jag lyfter blicken från tidskriften, ser jag de vackraste flickorna bredvid de fläskigaste farbröderna med de fulaste badbyxorerna. Men förmodligen har de träffats på något ställe med mer dämpad belysning.

17 augusti 1999
JAN SÖDERQVIST

Ingen avig hertig

W Daniel Wilson tar heder och ära av hertig Carl August av Sachsen-Weimar, musernas och i synnerhet Goethes beskyddare. Folke Schimanski får inte hans argument att gå ihop.

Inget kulturhuvudsadsår utan störningar, det vet vi från Stockholm i fjol. Nu drabbar de efterträdaren, det östtyska Weimar, som släpar på arvet från *die Klassik* med Goethe, Schiller och Herder. En utställning som öppnades i maj vidgade klyftan mellan öst och väst genom att återanvända greppet från nazisternas *Entartete Kunst* i en skräckexpo över konsten i Tredje riket och DDR. Östtyska konstnärer uppfattar det som en skymf och har i vrednesmod påverats sina tavlor. De vill inte placeras i samma bås som nazikonstnärerna.

Historia

W Daniel Wilson
Das Goethe-Tabu. Protest und Menschenrechte im klassischen Weimar.
Deutscher Taschenbuch Verlag, 1999

En annan härrör från den amerikanske germanisten W Daniel Wilson. Lagom till högtidligheterna har han gett ut *Das Goethe-Tabu*, där Goethe och hans vän och gynnare, hertig Carl August, synas. Vanligen har det lilla furstendömet setts som en hamn för andlig frihet och skaparkraft, trots att det var en av många tyska 1700-talsdespotier, låt vara av en mer upplyst sort.

Reformambitioner

Goethe hyste till en början reformambitioner, inte minst beklagade han bönderna som levde "i beklagansvärt elände". Wilson visar hur Carl August och hans hovhållning (inklusive Goethes lön) finansierades genom de betungande dagsverken, som ålades bönderna i den lilla staten. Där stod Goethe maktlös och det blev inga agrara reformer. Han pekar också på Goethes bristande läromod, med rabulistiska studenter och professorer vid universitetet i Jena. Han medverkade aktivt till en Stasi-betonad övervakning och förbud för hemliga ordnar, där revolutionära tankegångar troddes spira.

När jag skrev min bok om Weimar hade jag en minst sagt rikhaltig litteratur att gräva i. Men jag lyckades inte hitta något om hur vanligt folk levde och tänkte i hertigdömet. Wilsons forskarrör hade behövts. Som ingen förr har han forskat i lokala arkiv och tagit fram en annan historia än den som två seklers hittills måkät. Inte heller DDR-forskarna intresserade sig för folkets villkor, och den akademiska friheten och statens makt var förstas känsliga frågor.

Inte minst studerade Wilson ämbetskrivelser under perioden 1775-1805. Där har han funnit många besvärande detaljer som inte rymmer med musernas hov

Ett får i ulvkläder? Schiller deltog i kväsandet av studentuppror i Weimar, men debatterade samtidigt statens rättigheter över individen. Denna dissonans undviker W Daniel Wilson att ta upp.

som en toleransens och humanitetens hemvist. Dit hör försäljning av soldater till de engelska trupperna i Amerika under frihetskriget, en företeelse som tadlas i Schillers pjäs *Kabalar och kärlek*. Hertigen tvekade att delta i denna handel, som drevs till fulländning av hans hessiske kollega. Men till slut gjorde han sig av med några kostnadskrävande tukthusfångar. Goethe protesterade inte och Schiller måtte inte ha vetat, att det han klandrade också pågick framför näsan på honom.

Bönderna protesterade mot obetalt tvångsarbete, som var en relik från medeltiden. Hertigen hutade åt dem och i några fall sattes uppstudsiga bondeledare i tukthus. Samtidigt gjorde han smärre eftergifter, som när det gällde hans jaktpartier, som inte sällan gick över sådd mark.

I början av 1790-talet eskalerade protesterna, inspirerade av den franska revolutionen. Sachsen-Weimar blev inte opåverkat. I Eisenach sjöng barnen "Es kommen die Franzosen, um zu prügeln die Grossen". Hertigen låg i fält med Goethe som sällskap och försökte stoppa den franska medborgararméns framryckning österut. Han var bekymrad över att hans egna undersåtar börjat sympatisera med fienden, men det ledde inte till några reformer, militärutgifterna tillät det inte. I stället spårades anstiftarna till revoltungarna upp och straffades.

Organisationer förbjöds

I Jena vände sig professor Schiller, frihetsvännernas paradpoet, i juli 1792 till styresmännen i Weimar med krav på ingripande mot anarkistiska studenter. De hemliga organisationerna förbjöds av rektorn (hertigen) och repressionen drev studenterna att i protest lämna universitetet.

Hösten 1792 lå Herder, kyrkolezare i Weimar, sista handen vid sina berömda humanitära brev. Herder var radikalare än Goethe och Schiller och den som stod de

franska revolutionärerna närmast. Goethe fick i uppdrag att förmana Herder, som gjorde vissa strykningar i sina brev och därefter blev betydligt spakare. Nästan alla tyska 1700-talsintellektuella ått furstarnas hand. Det hängde ihop med splittringen i det tyska riket, där furstarna, stora som små, var enväldshärskare.

Levde inte som de lärde

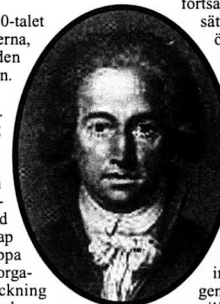
Wilson ger flera exempel på att de stora klasserna inte levde som de lärde. Men han är en dålig stilist. Framställningen är snårig och bitvis vag. Det framgår inte hur många unga män som såldes till främmande arméer, inte varför Goethe så hastigt lämnade sina politiska uppdrag och inte varför Schiller efter händelserna 1792

fortsatte att i skrift ifrågasätta statens rättigheter över individen. Och trots allt genomdrev Goethe en radikal nedskärning av den weimarska armén.

Mest anmärkningsvärt är att han koncentrerar sig på åren efter 1789, då alla furstar i Europa greps av hysteri. Efter Napoleons fall inledde faktiskt hertigen (delvis mot Goethes vilja) en del reformer: som förste tyske furste gav han sitt land en demokratiserad författning och pressfrihet. Jena fortsatte att vara ett oroscentrum, och det till den grad att Metternich blev förtörnad. Den perioden går Wilson inte in på, han finner den "mera komplicerad".

Faktum kvarstår: Goethe och Schiller, den radikale Herder, filosoferna Fichte och Schelling, skalden Hölderlin – dessa smällen kunde verka just i Carl Augusts furstendöme. Om hertigen nu var så inskränkt och reaktionär som Wilson vill göra honom, varför uppskattade han då detta illustra sällskap? Många relevanta frågor får inget riktigt svar och det måste tyvärr sägas att Wilson inte bara avslöjar och klarlägger. Utan också förbigår och förvirrar.

FOLKE SCHIMANSKI

Johann Wolfgang von Goethe